

SZENTKUTHY MIKLÓSSAL

I. rész

Psalmus 1984.

– A nemrégiben sugárzott *tévé-interjúban* „imádkozó embernek” nevezted magad. Mit jelent ez? A tradicionális megítélés szerint ez a megjelölés a „hívó ember” szinonimája.

– Be kell vallanom: tulajdonképpen örök-ké imádkozom! Mondhatnám azt is, hogy ez az interjú is *imádság* – a magam imaértelmezése és imagyakorlata szerint. Ha ágyban fekszem és imádkozom, mindig a Feszület van mellem, fa-feszület. Erről sok minden eszembe jut. Az egyik, hogy a középkorban sok-sok feszület volt – csúnya szóval – forgalomban, amelyekről azt mondták, hogy az igazi keresztnek egy szilánkja van beléjük foglalva. Gyönyörű történet, kedvem volna megírni: régi frank királynő volt Szent Radeunda, aki a bizánci császártól kapott ajándékba egy szilánkot az Igazi Keresztből. Ennek tiszteletére írta akkor udvari püspöke és udvari költője, Venantius Fortunatus a *Vexilla Regis prodeunt* című gyönyörű latin himnuszt, melyet Babits Mihály oly szépen fordított le az *Amor Sanctus*-ban. Amikor szívemre teszem ezt a keresztet, úgy képelem, mintha az én keresztemben is volna egy igazi szilánk. Mária-kongreganista voltam, és a gimnáziumi Mária-kongregáció egyik védőszentje a gyermek Szent Tarziciusz volt, aki úgy szenvedett vértanúhalált, hogy vitte valahová (talán haldoklóknak vagy csak öregeknek?) a szent Ostyát. De a pogány római srácok ismerték őt keresztény hitéről, kövekkel dobálták, sőt agyonkövezték. Ő szoritotta, szoritotta szívéhez a szent Ostyát, amely egy legenda szerint belevésődött, sőt belevívódott mellébe; vérében oldódott fel az Úr Jézus teste. Hát ez jut eszembe, ha imádkozom. Egyébként a kereszttel kapcsolatban mindig átfut agyamon: vajon miért a *kereszt* a kereszténység és a katolicizmus jelképe, mikor a feltáma-

dás és az örök élet az igazán hangsúlyos? Miért a szenvedés van folyton szemünk előtt, hiszen kezdetben *nem* így volt – ha jól ismerem az egyháztörténelmet. A késő-középkorban, majd a barokkban jött ez a szenvedés-kultusz és ez a halál-örjögés, csontvázak és Krisztus sebei, az a sok-sok kínzó-eszköz a képeken, az emberek és a szentek fantáziájában, sőt látomásaiban. Jobban szeretném, ha valamely *más* jelkép lenne a templomok tetején, amely a *feltámadással* kapcsolatos, nem pedig a szenvedéssel!

Kétféle imádságom van. Egyrészt az egyházi imák, melyeket minden hívő imádkozik, a *Credo*, a *Pater*, az *Ave*, az *Angelus*, és különösképpen a *Veni sancte*, melyet latinul mindig elmondok. Ezeket az egyházi imákat a legegyszerűbb emberként imádkozom el, mint az az egyszerű öregasszony, akivel Szent Bonaventura találkozott. És ezt *tudom* csinálni! A másik típusú ima már nem ilyen egyszerű. Ezeknek az imáknak az alapja a szentek életének állandó olvasása. Múltkor mutattam már neked, könyvtáramban sokféle szent-életrajz van. De ima céljára a Schütz-féle négykötettest szoktam használni (Szent István Társulat, 1932–33). Az egyéni imákba belefoglalom életem ezer epizódja, emlékek tömege, utazások, emberek, olvasmányok – amelyeket egy-egy szent élete fölédéz, fölkaivar, hogy úgy mondjam, lelkem zsigereiből kiprovokál. Ezeknek az egyéni imáknak elsődleges motívuma: a *fantázia*. A szentek életében először is rengeteg történelmi esemény van. Az *Orpheus*-t komponálom ima közben is. Ha van Jóisten, akkor ezt bizonyára nem veszi rossz néven tőlem; elvégre egyházam is állandóan propagálja az elmélkedő imádságot.

Ugyancsak fontos motívum: a *kétegy*. Bizony a teológiai és filozófiai gondolkodás

nagy harcot jelent, mert akármilyen hívők vagyunk is, rációnk, pozitívizmusunk és historizmusunk sokszor „ágaskodik”! Egész hitéletemet, vagy – hogy egy kis önostorozással mondjam – egész hitetlenség-életemet a klasszikus alapképlet és alapjelenet jellemzi: Jákob harca az angyallal. Lehet, hogy az angyal esetleg magát az Istent jelenti. Mint ha Jákob nemcsak egy angyallal, hanem az Istennel harcolna! Egyik nagyon kedves témám az, amikor Ábrahám vendégül látja a három angyalt, akiket a hivatalos egyháztörténet és biblia-interpretáció is néha „őszövetégi Szentháromság”-nak nevez. (Az egyik angyal ott is maga Isten volna? Vagy esetleg a három angyal: Isten három aspektusa?)

Meghat, ha visszagondolok arra, amikor gimnazista koromban gyónni kellett. Ilyenkor az imakönyvben található lelkitükröt használtuk, ahol valami ilyen kérdés volt: „Tusakodtál-e a Szentlélek ellen?” Hát harmadik-negyedik gimnazista koromban körülnéztem életemben és nem is nagyon értettem a dolgot. Azt se tudtam, mi az a Szentlélek! Később aztán megtudtam, de harcom az angyallal *nem* tusakodás az Úristen és a Szentlélek ellen, hanem inkább toporzékoló tolavás. Mint szenvedélyesen gondolkodó és filozofáló ember, az összes eretnekségeket átéltem. Azt hiszem, az *Orpheus*-ban is elég sokat foglalkozom az eretnekségekkel. Elvégre Szent Ágoston is átment mindenféle eretnekségeken. Elkerülhetetlen dolgok ezek a gondolkodó és szenvedélyes ember számára, aki a természet és a történelem minden momentumát állandóan szem előtt tartja.

Két alapélményem van az imádsággal, az örök imádsággal kapcsolatban. Két szót említek, és nem is kell nagyon kifejtennem tartalmukat: az *ignoramus* és a *csodálkozás*.

Az *ignoramus* – Isten bocsássa meg – azt jelenti: nekem nem adatott meg, hogy a természet, az élet, a halál, a történelem, a szenvedés és minden lényeges földi jelenség kérdésére végleges választ adjak. Rengeteg dolgot nem tudok. Nem tudok, de nemcsak – hogy úgy mondjam – a metafizika, hanem a fizika területén sem. Az *ignoramus* nyugtalanító dolog, és félek, anélkül fogok meghalni, hogy olyan kegyelmet kapnék, amelynek alapján mindent megoldva láthatnék.

A másik a *csodálkozás*. Megnézek egy fa-

levelet, gyönyörködöm benne; itt van a virág, az állat, az emberi szervezet eredete, csodák csodája. Nagyon kedves és nagyon intelligens barátom volt dr. Miczbán Izabella orvosnő, sejtkutató. Komoly katolikus volt, és a szó nemés értelmében liberálisan szabadgondolkodó. Ő mondta azt, hogy a szentek csodái: lebegnek? fölemelkednek? – nem érdekes! Itt van a csoda: ez a virág, ez az alma, ez a Barackmag! A sejtek összerakása! Itt a csoda! Most, életem késő nyarán, vagy késő télén, mániám ez a *csodálkozás*! Pofámba nyomódnak *élet* és természet fantasztikus titkai, és csodálkozom azon, hogy az emberek milliói és milliárdjai egyáltalában *nem* csodálkoznak! Olyan természetesen vesznek mindent. Hivatalos és egyenruhás ateisták ki szoktak nevetni: hallottuk, ahogy a plébános mondja, „ha van óra, akkor órás is kell!” De? misztikus látomásban valaki megsúgta nekem: valóban, ha óra van, akkor órás is kell! Ha már itt vagyunk az órásmesterségnél, azt mondhatnám: elfelejtve összes egyházi tanulmányaimat, ha valami, hát „deista” vagyok.

Következő lépés: a *mitológiák*. A világ minden mitológiája, szépen sorban egyiptomi, görög, római, asszír, babiloni, hettita, sumér, akkád, kínai, azték, maja, inka, tolték, néger, stb. Ezekről az a hír járja, hogy nem igazak. Unter uns, magunk közt szólva, nekünk is az a benyomásunk, hogy nem igazak. De miért szeretem őket? Persze, mindjárt rávágna valaki: ja, mert maga író, magának ez tetszik! Hát a festőknek is, meg a szobrászoknak is tetszett! (Csak később jött, hogy csendéleletet festettek: egy krumplit meg egy almát meg egy gitárt meg egy szódásüveget; ez már haladó művészeti irány!) De nem ezért szeretem a mitológiát! Mit csinálhat ez a szerencsétlen, elhagyott ember? Itt áll az étellel, a halállal, a szerelemmel, az állatvilággal szemben – s nem tudja, miről van szó. Megpróbálja valahogy megmagyarázni az egészet. A mitológiák ezt a küzdelmet fejezik ki – a csillagok, az állatok, a szerelem, a halál megértésére, ábrázolására. Személyes ábrázolások, és ennélfogva nagyon szeretem őket. Ha félreteszem az egyházat, akkor itt vagyok mint deista, és mint a mitológiák nagy barátja.

A hitetlenséggel kapcsolatban eszembe jutott, hogy múltkor kölcsön kaptam Ratzinger kölni bíboros érsek könyvét, *A mus-*

tármag reményé-t. Egy gondolat nagyon tetszett: ha van Isten, akkor csak úgy lehet elképzelni, hogy az az ember, aki szenvedélyesen, küszködve nem tud hinni benne, vagy legalábbis nem a legortodoxabb módon, az vigye – Isten elé kételkedését. Édes Istenem, elvégre te találtad ki, hogy Deus absconditus legyél. Hát akkor, édes Istenem, viseld ennek a következményeit is. Nagyon szép az a gondolat Ratzingernél (amelyre, nem szerénytelenség, magam is rájöttem), hát akkor Deus! Deus! – ha már deista vagyok, gyérünk, beszéljessünk! De ez a beszélgetés egy kicsit egyoldalú. Az a műfaj, melyet Szent Ágoston is művelt: a soliloquium, bizony alaposan – „soli”. A duettben engem jobban lehet hallani, mint a másik partnert; de Isten így akarta.

Természetes, hogy nemcsak mitológiákkal foglalkozom, hanem egyháztörténettel is. Például Lutherrel. Luther összes műveit olvastam, Luther szerepét teljesen átélem, hiszen hivatalos egyházam is elképzelhetőnek tartja és megérti gondolatait. Kedves interjúvolóm éppen múltkor forgatta kezében Barth *Dogmatiká*-ját, és *Der Römerbrief* című művét. A *Dogmatiká*-t nem olvastam végig, a *Römerbrief*-et viszont igen. Ez a mű egyébként nagyon emlékezetes számomra. Lehet, hogy már máskor is elmondtam: ennek a műnek szerkezete ihlette meg *Széljegyzetek Casanovához* című könyvem kompozícióját. Ahogy Barth vett egy mondatot Szent Pál *Rómaiakhoz írott levelé*-ből, úgy vettem ki egy-egy mondatot Casanova naplójából kommentálás céljára. Persze, nem erotikus jellegűeket, hanem éppen mást, hogy Casanova egy másik oldalát is bemutassam!

De olvasmányaim ismertetése után térjünk vissza az imára. Az ima alapja: a *zsolttár*. Nemrégiben sorban olvastam a zsolttárokat. Kicsit monotonak voltak, de azután mégiscsak meg kellett állapítanom, hogy minden imának – divatos szó – modellje! Miért alap-ima a zsolttár? Ez szorosan összefügg az egyistenhittel, ami – imádom a mitológiákat, de mégiscsak – „klassz dolog”. (Mindig arról beszéltek a zsidók, meg ifjú keresztények, hogy a pogányok a – *bálványokat* imádták! Hát ha jól meggondolom, ők éppúgy *nem* imádták a bálványokat, mint ahogy mi sem imádjuk Assisi Szent Ferenc *szobrát*, nem imádjuk Szűz Mária képét, ha-

nem – szeretjük őket. Ha én szerelmes vagyok Mancikába, akkor csókdosom a képét, de *nem* a képét imádom, hanem Mancikát. És azt hiszem, hogy a pogányoknak is ilyen „Mancika-komplexük” volt. Igyekszem ragszkodni a szigorúan tudományos frazeológiához, nem szeretem a frivol irodalmi eszkapádokat! Szóval a pogányok *nem* a bálványokat imádták – a bálványok csak jelképeztek valamit. Minden utcasarkon volt egy Aphrodité, minden nyilvános házban volt egy másik. Minden kaszárnnyában volt egy Mars vagy egy Arész; tudták, hogy nem hatvan Arész van, hanem csak egy. A bálványimádás gyűlölete a zsolttárok visszatérő eleme.)

A zsolttárok tiszteletének három fő motívuma van bennem. Az *egyik* az „egyisten”-gondolat, a *másik* a teremtő Isten állandó jelenléte a természetben: „Te alkottad a tengereket, a csillagokat, a halakat, a verebeket, a vakondot, a hegyeket, a völgyeket.” A *harmadik*: Dávid személye, az ő személyes lírája. Amikor imádkozom, nagyon sokszor Dávid szerepében imádkozom, Dávidnak érzem magamat. Műveimben úgyis eleget „lantolok”, van gyakorlatom hozzá.

Még néhány dolgot meg kell említenünk abból a szempontból, hogy miért modellje minden imádkozásnak a zsolttár. Benne van – a modern ember számára is rendkívül fontos – *de profundis* és *circumdederunt* hangulat: a szenvedő, a beteg, az összetört, a kétségbeesett ember. Legtöbbször a szenvedés az imádság indítéka. Uram, segíts rajtunk! Dávid a legrealisztikusabban ábrázolja a szenvedést, a betegséget, az izzadt ágyat, az átzokogott éjszakákat. Gyönyörű a zsolttárokban, hogy a szegények, az árvák, az üldözöttek, a jogtalanul rágalmozottak is állandóan szerepelnek, és ez – hogy úgy mondjam – erősen prae-keresztény dolog. Mert az a jó imádság, ha a hit olyan „vastag” benne, mint egy dór oszlop!

Mert nagyon fontos elem: *a hit abszolútuma*. Minden történelmi csapás után rendíthetetlen marad a hit Istenben. Engem megdöbbentett, hogy egy ilyen univerzális, kozmikus, démoni hit mellett nincsen szó – túlvilágról! A Seól – a Semmi! Dávid kifejezetten mondja: „Uram, ne pusztíts el engem, mert a Seólban nem tudok írni”. Micsoda pszichológiája lehet annak a népnek, vagy annak a szerzőnek, aki ennyire Isten-cent-

rikus és „fölpuffad” a metafizikumtól, de nem zavarja, hogy mindez csak addig tart, ameddig él!

Benne van a zsoltárokból a *kétségbeesés abszolútuma* is. Végtelen hit az Isten irgalmában és ugyanakkor: *Uram, miért hagytál el engem?* Állítólag Krisztus e szava a keresztfán mintha zsoltár-idézet lenne! Szóval: *Uram, miért hagytál el engem?* Isten mindig jelen van mindenütt, igazságos a sír – aztán jön a semmi, és az ember kétségbeesik. *A végtelen hit, a teljes circumdederunt és de profundis-hangulat váltakozása ez.*

A szegények, üldözöttek, árvák szeretete magában foglalja az örök *moralitás* tudatát. Az embernek mindig eszébe jut összehasonlítani a zsoltárok keletkezésének korszakát a görögökkel. Ezt a kétféle-etikát már biztosan ezren analizálták, esetleg agyonanalizálták. Milyen érdekes az a rettenetes különbség, amely a zsoltárok örök etikája és a görög jószág-fogalom és jószág-gyakorlat között van! A moralitás jelenlétével összefügg a büntudat kérdése, amely speciálisan öszövettségi dolog, s alapja az, hogy Isten *parancsol*. A görög mitológiában Zeuszék nem adtak parancsokat – ezt csináld, azt csináld! Itt rituális parancsok vannak, egészen aprólékos dolgok, amelyek ellen Krisztus annyit beszélt.

Imáinknak állandó része ez a büntudat. A *Miatyánk*-ban: „bocsásd meg a mi vétkeinket”, és az *Üdvözlég* *Máriá*-ban: „imádkozz érettünk, bűnösökért” – is ez áll. Nem nagyon szeretem ezt a rettentő bűncentrikus-ságot, amelynek egészen csodálatos hajtása az, hogy a legnagyobb szentek, akiknél elképzelni sem tudjuk, hogy mi a bűnük – naponta gyóntak. Tudjuk, hogy aggályosság-ból teszik: bal szememmel néztem a főnök-nőmre és nem a jobb szememmel, vagy nagyon élveztem az angol szalonnának a szalonnás részét, és azt nem szabadott volna – ilyeneket gyónhattak meg. Ez pedig már majdnem törzképe a büntudatnak! De tény, hogy a kereszténységben is megvan ez a túlzó büntudat, amely az imának is egyik komponense.

A zsoltárokból a legborzalmasabb barbarizmussal átkozza meg a szerző az Isten és a maga ellenségeit. „Elpusztítani”, „megdöglez”, „lepra” – ilyenek szerepelnek a szövegben. Isten is így szerepel az Öszövettség történelmi könyveiben. Rengeteg átko-

zódo zsoltár van. A kereszténység imádkozza ezeket a zsoltárokat, de szublimálja őket! Mikor a zsoltárokból *in concreto* filiszteusokat, asszírokat, babiloniakat és más közel-keleti népeket átkoz meg és sújt pestissel az Úr, a kereszténység ezt átszublimálja. Nem ezeknek a népeknek a pusztulására gondol, hanem a gonoszságra, a Bűn képviselőire. A keresztények számára nem arról van szó, hogy tényleg dögöljön meg egy asszír uralkodó, hanem erről: vesszen a Sátán, vesszen a gonoszság, vesszen a bűn, éljen az érény! Természetes, hogy ez a zsoltárok olvasása, imádkozása közben az embernek eszébe jut.

A zsoltárokból benne van a költői szándék: *énekelni* kell, folyton énekelni! *Canticum novum* – nem is egyszer fordul elő a *Vulgata* fordításában. Dávid költészetet akar, énekel és hárfával, lanttal, lyrával ábrázolják az éneklő Dávidot. Isten legnagyobb dicsérete a költészet, sőt vannak zsoltárok, ahol – Gott behüte uns! – egész pogány módon *táncolnak* is. Maga Dávid király a frigyláda előtt – táncol. Egyrészt azért, mert rituális tánc, másrészt mert a bortermelet sem hanyagolták el sem Júdea-ban, sem Izraelben. Ha jól emlékszem, egy történelmi könyvben egy hölgyemény nézi az ablakból a táncoló Dávidot és rendkívül föl van háborodva. Nyilván azért van fölhaborodva, mert azt gondolja, hogy a király egy kicsit sokat ivott! (Nem hiszem, hogy ez a hölgy teológus lett volna, vagy ritualista tudós, aki nem helyesli a táncot, mint szertartási cselekményt!) A költészetrel és zene-akarással függ össze, hogy Dávid sorban elmondja a hangszereket. Van egy gyönyörű képeskönyvem: a világ összes hangszereinek története, az ó-ókortól, a kőkorszakbeli pattintott cintányértól – Stockhausen bokázó vasúti sínjeiig. A költészetrel, a zene és a tánc akarásával függ össze a stílus rendkívüli realizmusa. Ennyit a zsoltárokról.

– A „*Szent Orpheus Breviáriumá*”-ban az emberi történelem, a vallások legmagasabb és legalantasabb eseményei is egyazon, mindent átfogó színjáték részei. Az olvasó joggal gondolhatja, hogy Orpheus vándorútja, már megírott és még megíratlan metamorfózisai csak egy játék, egy komédia tartozékai, semmi több. Ugyanakkor azt is gondolhatja, hogy minden vére-sen komoly, bármennyi ostobaságról,

gúnyról, élcről vis legyen szó! Ugyanezt az ambivalenciát érezzük az alkotóval kapcsolatban is. Hogyan egyeztethető össze a hit a blaszfémiával?

– Interjúvolóm azt kérdezi tőlem: ha ön, kedves Szentkuthy, ennyit összeimádkozik, akkor miért káromkodik? Vagyis: miért blaszfemizál? Ha blaszfémiaőről esik szó, rögtön egy határozott, éles és kemény distinkciót kell közölnöm. Van olyan blaszfémia, amely közönséges, hogy úgy mondjam, anti-klerikális, ateista, piszkolódó egyház-köpködés; mondjuk a Voltaire-típusú blaszfémia, amelynek semmi más célja nincs, mint amit egy csomó vallásos ember szentnek tart, azt kigúnyolja, leköpje, nevetségessé tegye. Rögtön meg kell jegyezmem, hogy ehhez az égvilágon semmi közöm! Buta és még butább emberek mondtak rólam olyasmit, hogy én vagyok a „deszakralizáló”, előttem semmi sem szent, és egyéb tömény hülyeségeket. Nem vagyok deszakralizáló, semmi közöm ehhez a voltaireiánus gúnyolódáshoz. Úgy vagyok „blaszfémikus”, mint egy Pierre Jean Jouve nevű katolizált francia költő. Azok a blaszfémiák, amelyek nála is és nálam is szerepelnek, igenis vallásos jellegűek! Van olyan blaszfémianak látszó stílus és gondolkodás, melynek mélységében – nem is mélységében, már felületén is: vallásosság van. Létezik egy kétségbeesett, Istenért küszködő, Istenre szomjazó, de Istent meg nem találó ateizmus, amely-nem ismeri Pascalnak azt a vigasztaló mondatát, hogy: „Nem keresnél engem, ha már rég meg nem találtál volna!” Nekem ez igenis vigaszom. Van aki vakon leköpi a keresztet, és van aki kétségbeesetten kapcsolja össze az isténi gondolatokat igen földies dolgokkal. Tehát van egészen sematikus ateizmus és van „szenvédő ateizmus”, amely már majdnem teikus értékű.

A blaszfémiával kapcsolatban elsődlegesen a szexualitás és a Golgota összefüggéséről kell beszélni. A pogány vallások java részében – amennyire ismerem őket – az erotikus természetű művész is abban a szerencsés helyzetben volt, hogy az erotikum és a teologikum között még nem keletkezett olyan mély szakadék, mint az európai kereszténységben. Nem lehet nagyon nehéz követ vetni azokra az írókra és gondolkodókra, akik bizonyos nosztalgiát éreznek

egy olyan vallás iránt, ahol a legmélyebb pornos és a legmagasabb virginias összefüggésben és kapcsolatban lehetnek! A Véres Szamar-ban (a Szent Orpheus Breviáriuma legújabb részében) beszélék is egy olyan vallás iránti szenvedélyes nosztalgiáról, ahol parázsló erotikum és teologikum édes házasságban vannak.

Az előbbieken fölvetett téma, vallás és vallástalanság, hit és hitetlenség kérdése: a blaszfémiával is kapcsolatba hozható. Olvastam valahol ezt az angol megkülönböztetést: létezik egy embertípus, amelyik *irreligious believer* – vagyis „vallástalan hívő”, – és van egy másik, amelyik *religious unbeliever* – vagyis „vallásos hitetlen”. Néha-néha előfordul, hogy az ember egy kicsit a „vallásos hitetlenek” felé csapódik. Mert csekélységet is, jöllehet mélységes vallásos temperamentum, de nagy racionalista is, ennélfogva néha meglegyinti a hitetlenség szele. Meglegyinti és megérinti, mint a vurstliban a halálvonat, amikor megy a kis kocikkal, valahol lóg egy nagy rongy, azon van egy halálfej, a rongy súrolja az ember homlokát, és akkor a partnernő síkang.

Ha minden filozofálástól, minden egyháztól, minden vallástól függetleníjtük magunkat, úgy járunk el, mint Teilhard de Chardin az *Emberi Jelenség* című könyvében, amelyet úgy írt meg, mintha azt se tudná, hogy van Isten vagy egyház. A jelenségeket regisztrálta. Módszerét követve kérdem, mindentől függetlenül: mi is az életben – minden emberre vonatkozóan – a leglényesebb élmény és benyomás? Az egyik a gyönyörűség érzése. Legyen az szexuális kék, legyen az étel, ital, minden ami fizikailag és lelkiileg jó. Ezzel párhuzamosan a legkézzelfoghatóbb a kín érzése. A kín, a rossz, a testi-lelki nyomorúság, betegség, csalódás. A legnagyobb izgalom e körül maga a halál. Az átlagemberben is jelenlévő érzés a szép dolgok élvezete. Persze ez nem azt jelenti, hogy a viceházmesterné és a segédsintér – Beato Angelico festményeit élvezzi. Hanem „valami szépet” élvez. Milyen szépen van szervírozva egy vendéglóban az étel; milyen szép az alkonyat; milyen szép ez a kert. Már csak kivételesebb emberek élménye: a jószág, a szeretet. A szeretet biztosan jó dolog, ehhez nem kell filozófus-fej, nem kell semmi egyéb. Az erkölcsstani szabályok rendkívül viszonylagosak. De nem viszony-

lagos, hogy jók legyünk egymáshoz és élvezzük egymás segítségét. Biztos, hogy valami tetszik: akár nő, akár ékszer, akár tájkép, akár valamilyen gondolat vagy ötlet. Azután az is biztos, hogy a szenvedés rossz és a halál borzalmasan titokzatos. Az is biztos, hogy a gyönyörűség jó – minden mulandósága ellenére.

A legnagyobb és legizgalmasabb gyönyörűség, amit klasszikus hagyomány szerint erőszakra, erotikumnak szoktunk nevezni. A szenvedések betetőzése a halál, és a halál ténye a légkönnyebben vezet bizonyos metafizikai izgalmak felé. Az erősz, a legmagasabb orgazmus valami örülettel határos, ezt mindnyájan tudjuk. Az erotikus orgazmus amely az örülettel határos, valamiféle *kilépést* jelent. A szenvedés végső foka, a halál is *kivezet* a földi életből. Nagyon csábít a látványos blaszfémia istenség és erotikum összefüggése. Mondtam, hogy az erotikum, ha igazi, akkor örület, és a szenvedés, ha igazi, akkor már maga a halál vagy a halál sejtelve; mind a két véglet közelít Istenhez. A nagy művészek blaszfémiájában arról van szó, hogy szerelem és Isten, szenvedés és teologikum valahogy rokonságba kerülnek. Minden mítoszban így van, és minden nagy művész így gondolja.

A napokban olvastam Steinman *Az állatok násza* című könyvét, ahol mindenféle lapostetűtől a kunkori hernyóig az állatok szerelmi élete van leírva. Miután a „groupe zoologique humain”-hez (Teilhard de Chardin), szóval az állatfajhoz tartozunk, egészen természetes, hogy bennünk valahol ezeknek a fantasztikus szexuális szokásoknak megvannak a nyomai. Épp ezért az úgynevezett perverziókat mindig úgy fogom fel, mint atavisztikus beütéseket. Mint moralista vagy ha tetszik, mint pszichológus, mint fiziológus: *nem* agitátora vagyok a perverzióknak, hanem mély megértője. Naplójegyzeteimben, amelyekről interjúvolóm is tudja, hogy már oldalak százezreit töltöttem meg, rengetegszer írok le blaszfém dolgokat. De mindig odaírom az esetleges későbbi olvasónak: kérem szépen, itt nem pornosz-íparról van szó! Itt Jézussal, Freuddal, Leonardo da Vincivel és minden mitogén művésszel egyetértésben beszélék!

Mondtam, hogy a szentek életét olvasom, és a szentek igen nagy hányada az önsanyargatást, a szexualitás elfojtását nagyon

fontosnak tartotta. Elég nehezen értjük ezt meg ma, a XX. században. De a középkorban és később is nehezen értették meg, hogy ha az Úristen Ádámot és Évát, nőt és férfit, nemi szerveket és egy ilyen elemetáris ösztönt teremtett, mint a nemiség: ezt azért tette volna, hogy állandóan eltiporjuk!? Éppen múltkor olvastam Mészöly Dezső fordításában szemelvényeket a *Rózsaregény* Jean de Meung által írt részeiből, ahol a natura, a természet nagyon fontos szerepet játszik. Nem is beszélve Rabelais-ról! Hildegard von Bingen, aki „orthodox” apáca volt, fantasztikusan érdekes leírást ad Éva teremtéséről, amely mintha csak Jung vagy Freud sugalmazására készült volna! Pierre Jean Jouve nevét szeretném ismét megemlíteni, akinek a blaszfémiáról való felfogása nagyon hasonló az enyémhez. Az ő versei megjelentek magyar fordításban is, a költemények egyik felét Rónay György (akit együtt kell említeni a *Vigilia* című folyóirattal), másik csoportját pedig Lator László fordította. A blaszfémia megértéséhez most fölolvassok valamit. Kétsoros vers, Rónay György fordításában. A két sor címe franciául *Crachats*, magyarul *Köpések*. „Mindig eszembe jut a köpésekről az utcán / A szent Veronikák kendőjébe nyomott arc.”

Közeledünk a témához! Felolvasok még egy versből részletet. A címe franciául *Vrai corps*, *Valódi test*.

*Tünődve nyílik a mellen a seb
Férfiseb ajka s ajka ugyanakkor
Az utcalánynak is
Akinek haja hosszú szerelemmel vakít el;
Megcsókolja a zöldes
S már rózsaként széteső lábakat
És majd elég az ég szerelmének hevében
Míg rá is, a külső felhőre vér
És víz csordul mert megszületél.*

Azt hiszem, megközelítettük a blaszfémia általalm gyakorolt és megvalósított fogalmát. Egyháztörténeti kritikus szatíráimban más csoportba tartozó dolgok is vannak, de ezeket nem is érzem blaszfémiáknak. Az ilyen típusú blaszfémia mérhetetlenül távol áll például Joyce-tól is, mert Joyce valóban ateista lett, megkeserítették a jezsuiták. Joyce ateista, de vallásos művészeket is említhetnénk, sőt ott vannak az őtestamentumi próféták, akik meglepően gyakran súrolják

a blaszfémia határát! Jeremiás vagy Jónás rühelli a prófétaságot, Jeremiás brutális őszinteséggel mondja, hogy nem kell nekem a prófétaság, elegendő volt! Különben se segít, különben is minden rosszul megy a világban, mi a fenét profétáljak? Jouve-nál pedig egy csomó káromkodás van. A káromkodás, amely nem azonos a káromlással! Mert mikor itt köpés és Veronika-kendő, utcalány rúzsos szája és Krisztus oldalsebe kerül összefüggésbe: mélységes kétségbeesés, „imádkozó káromkodás” rejtezik mögöttük.

Minden filozófus, teológus ősi, öröktől fogva aktuális, maró és égető kérdése a *Rossz eredete*. A szenvedés is a titkok titka számunkra. Sok nagy papot kérdeztek már, hogy a jó Isten miért ad szenvedést? Sok nagy pap (Sík Sándor...) mondta azt, hogy bizony ezt én sem tudom! A rosszat mindig morális szempontból ostromozzuk, ez az ostromozás néha bohózatnak látszik, néha úgy néz ki, mint a farsangolás, pedig nem egy moralistából ott is az elkeseredés beszél! A Rossz eredete örökké gyötri az embert; bizony a manicheizmus nagyon csábító, Szent Ágoston sem tudott sokáig ellenállni e kísértésnek! Logikájával viszont oda jutott, hogy két egyenrangú abszolútumot nem feltelezhetünk, mert abszolútum csak egy lehet. Jézus óta képtelenség felfogni azt, hogy az egyetlen ősprincípium és abszolútum a Rossz, a Sátán legyen! Ugyanakkor alázattal tudomásul vesszük: Jézus megengedi, hogy az ő egyházába is beférkőzzék az, amit Sátánnak nevezünk! Erről beszél a Miatyánk végén, amikor azt mondja, hogy „Ne vigy minket a kísértésbe és szabadíts meg a Gonosztól...!”

– *Mi a véleményed a Vigiliáról? Megfelel-e azoknak az igényeknek, amelyeket a rendkívül heterogén összetételű magyar katolikus közvélemény – a legégyszerűbb és a legműveltebb hívő is – iránta támaszt?*

– Ha végiggondolom – divatos szót használva – életművem, ezt a nagyon szerény „opera omniát”, és ezt a még szerényebb kis vallomást, melyet a *Vigília* kérdéseire mondtam el, érzem annak a veszélyét, hogy az én rendkívül jó szándékú vallomásomat egy kicsit félreértik. S ha már a „félréné!” tartanak, félre is teszik! De hát, kicsúszik az ember szívéből, vagy szájából az ilyesmi is!

Hálás vagyok a folyóiratnak, hogy cikkeit olvasva én is századunk legaktuálisabb kérdéseivel és a vallás örök kérdéseivel foglalkozhatom. Jó izgatószer. A középkorban ismerjük a nagy harcot, amelyet a guelfek és a ghibellinek – vagyis a pápapártiak és a német-római császárpártiak folytattak. Dante alaposan átélte ezeket. Ez a harc – örök jelkép!

Bal és jobboldal, eretnekség és dogma: örök kérdések. Marxizmus és katolicizmus, háború és béke, absztrakció és realizmus a művészetben, egzisztencialista filozófia és az Aquinói Szent Tamás-féle skolasztika, a házasság felbonthatatlansága és a pornográfia. ökümenikus mozgalom Franciaországban vagy Teréz anya szentséges keresztény jótekonysága Indiában – a *Vigiliát* olvasva szenvedélyesebben tudom ezeket a kérdéseket mérlegre tenni, mintha csak a napilapokat olvasnám. Hálás vagyok ezért a lapnak, s ez nem udvariasság, hanem teljesen megfontolt vélemény!

Természetes, hogy aki így imádkozik, így gondolkodik, így viszonyul egyháztörténelemhez, világtörténelemhez, vallástörténelemhez, mítoszokhoz és blaszfémiahoz, mint én, az mindig arra a sorsra jut, hogy az úgynevezett *establishment* azt mondja neki: jaj, jaj, ön balra csúszott! Mások meg azt fogják modani: nem uram, ön inkább gyakran csúszik el jobbra! Ezt a sorsot vállalni kell és Isten őrizzen attól a szerencsétlen hülyeségtől, hogy én „középuton” lennék! Nem valami polgári megbékéléssel pislogok hét-főn-szerdán-pénteken jobbra, kedd-csütörtök-szombaton pedig balra, hanem kezembe veszem a mérleget, és szívem-lelkem minden erejével küszködöm egy lehető történelmi és bölcséleti igazság megtalálásáért! Ezek a bal és jobb dolgok tulajdonképpen nagy laboratóriumok, és ha ebben is, abban is dolgozom, az annyit jelent, hogy egy kísérletezőnek többféle kísérletet kell elvégeznie. Amen.

RUGÁSI GYULA

(A beszélgetés második részét májusi számunkban közöljük.)